

АНТРОПОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНА І КУЛЬТУРНА — розділ антропологічної науки, що досліджує процес взаємин людини і культури; становлення людини як соціальної істоти, основні структури, інституції, що сприяють процесу соціологізації людини. Інша назва — соціокультурна антропологія. Підґрунтям розрізнення соц. та культур. антропології (А.) є різні дослідниць. традиції. Британ. антропологи, напр., як правило, зосереджувалися на вивченні соц. структури і політ. організації суспільства, тому свої наук. розвідки називали «соціальною антропологією». Америк. вчені частіше дослідж. витвори культури, а свої праці пов'язували з «культурною антропологією». На європ. континенті еквівалентом культурної А. в США і соціальної у Великій Британії була етнологія. Сучасні антропологи здебільшого визнають, що різниця між зазначеними дослідн. орієнтаціями не має істот. теоретико-методол. значення, бо культура і соц. життя — нерозрив. аспекти люд. існування. Життя людини соц. і культурне водночас. З цього погляду А. с. і к. нерідко презентують як єдину наук. дисципліну — соціокультур. А., яка вивчає давню чи сучасну культуру різних народів, намагаючись пояснити культурну розмаїтість за допомогою порівняльного аналізу звичаїв, норм, інститутів та ін. соц. зумовленостей. При цьому застосовуються як методи соціології, так і різноманітні методи істор. науки. Від початку існування соціокультурна А. розвивалася як «культурна історія». Її гол. проблема — реконструкція минулої історії, пошук відповіді на запитання: «Що і коли відбувалося?» Більшість антропол. праць на поч. 20 ст. присвячено до істор. минулому. Відомий амер. антрополог-теоретик А. Кребер вважав, що «антропологія може бути лише історією або нічим». Її завданням є швидше інтерпретація й оцінка минулих подій, ніж формулювання заг. законів. Проте згодом в антропол. науці відбувається заміна істор. орієнтації на соціологічну. Істотну роль у цьому відіграли британ. антропологи А. Радкліфф-Браун та Б. Малиновський. Перший відомий як ініціатор і пристрасний прихильник соціол. підходу до А., другий утверджував ідеї соціологізму в антропол. дослідженнях культури. Соціологічний підхід зосереджує увагу на взаємозв'язку між культурними явищами, і саме це стає гол. завданням А. Замість питання «Що і коли відбувалося?» висувається питання «Що це означає і з чим пов'язується?» У цьому розумінні А. набуває характеру «порівняльної соціології». У цілому наукову орієнтацію А. Радкліфф-Брауна можна визначити як ранню версію структур. функціоналізму, згідно з якою одні соц. факти можуть бути зрозумілими лише стосовно ін. соц. фактів, тобто в межах певної

системи. Застосування в антропол. студіях порівнял. методу дає змогу з'ясувати функціонал. залежності між соц. фактами, що робить можливим відкриття осн. властивостей, притаманних люд. суспільствам — минулому, сучасному, майбутньому. Б. Малиновський цікавився також функціями, які орієнтовані на задоволення біол. і психол. потреб індивіда. Натомість А. Радкліфф-Браун вважав, що соц. факти можуть мати пояснення без звертання до психол. стверджень. Антропол. пояснення, на його думку, не істор., а функціональне. Воно наполягає «на звертанні до функції в межах соціальної системи, до якої належать дослідж. факти. Функція соц. явищ — це роль, яку вони грають у соц. системі через збереження її спадковості». **2-а світова війна** і ситуація, що виникла після неї, спричинили черг. зміну в тодіш. соціокультур. А. У часи 2-ї світової війни, під впливом практ. потреб, антропологи почали досліджувати особливості ін. народів. Для цього вивчали літературу, кіно, засоби мас. інформації, побут, звичаї, спосіб життя цих народів; були організовані спостереження за військовополоненими. Тоді ж вийшло багато антропол. праць із проблем нац. характеру (німців, японців тощо). Після війни в соціокультур. А. з'являються дві тенденції. Перша — дослідж. не тільки залишків примітив. племенних суспільств, а й народів, які живуть за законами сучас. цивілізації. Відтак постали численні антропол. студії, присвячені, напр., антропології міст, організацій, сучас. життя. Друга тенденція пов'язана з наданням пріоритет. значення дослідж. проблематики культур. змін. Соціокультурна А. втратила свою монопольну позицію у вивченні культури, цією проблематикою в сучас. суспільствах стали займатися такі науки, як соціологія, культурологія, політологія, економіка. Крім того, культурні зміни в складних сучас. суспільствах не можна пояснити за допомогою теор. схем, що були напрацьовані на матеріалі дописем. культур. Стала також очевид. необхідність здійснювати конкретніші емпіричні дослідження. Усе це вимагає продуктив. співпраці соціокультур. А. з ін. соціогуманітар. науками, особливо з соціологією. Проте взаємовідносини соціокультур. А. та соціології в теор. плані складні. Ця складність спричинена проблемою делімітації сфер обох дисциплін. А. Кребер намагався вирішити цю проблему, наголошуючи на тому, що соціологія зосереджує увагу на суто соц. явищах. Якщо вона враховує проблематику культури, то цікавиться передусім соц. аспектом. Соціокультурна А., розрізняючи соц. та культур. аспекти, цікавиться ними обома, але увагу зосереджує саме на культурі. Ця позиція цілком визначена, бо як соціологія, так і А. с. вивчають людину, культуру і су-

спільство в їхньому взаємозв'язку, але кожна — з позиції своєї дослідн. перспективи. Треба також враховувати той факт, що процес включення людини в соц. життя (соціалізація) є для неї й процесом включення в культуру (інкультурація). У соціології та соціокультур. А. спільний предмет дослідження, але вони мають і певні концептуальні відмінності, що можуть бути потенц. джерелом певних теоретико-методол. суперечностей.

У післявоєн. період розвивається взаємодія соціокультур. А. з екологіч. психологією, культур. та соц. географією, екологією людини, з'являється культур.-екол. підхід в А., що викликало зародження нового напрямку А. — екологічного. Найбільшого розвитку він набув у працях М. Бейтса, Дж. Стюарда, а також рос. дослідників — М. Левіна, С. Толстова та ін. У ті ж роки в США у рамках розвитку методів формал. семант. аналізу виникає А. когніфікативна, предметом якої є виявлення та зіставлення когніфікат. категорій в різ. культурах. Її підґрунтям є уявлення про культуру як систему символів, як специф. людс. спосіб пізнання, організації і ментал. структурування дійсності. На думку прибічників когніфікат. А., у мові закладено всі когніфікат. категорії, що лежать у основі люд. мислення і становлять сутність культури. Вони не властиві іманентно люд. мисленню, а набуваються індивідом у процесі його залучення до культури, засвоєння існуючих навиків і норм поведінки, притаман. даній культурі. Подальша еволюція культур. А. пов'язана з посиленням

напрямку, орієнтованого на розуміння інших культур і залученням в А. методів лінгвістики, що згодом призводить до появи числен. варіантів А. символічної.

Рекомендована література

1. Матеріали до українсько-руської етнології: У 22 т. Л., 1899–1929;
 2. Дашкевич В. Статті з етнології. Х., 1929;
 3. Introduction to Cultural Anthropology. Boston, 1968;
 4. A. Z. Kroeber. Istota kultury. Warszawa, 1973;
 5. M. Harris. Culture, People, Nature. An Introduction to General Anthropology. New York, 1975;
 6. Келембетова В. Ю. Сучасна буржуазна соціокультурна антропологія: Крит.-етногр. дослідж. К., 1980;
 7. Иванов В. В. Культурная антропология и история культуры // Одиссей: Человек в истории. Москва, 1989;
 8. Емельянов Ю. Н. Введение в культурантропологию. С.-Петербург, 1992;
 9. Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода). К., 1992;
 10. Антропология и история культуры. Москва, 1993;
 11. Орлова Э. А. Введение в социальную и культурную антропологию. Москва, 1994;
 12. M. Filipiak. Socjologia kultury // Zarys zagadnien. Lublin, 1996.
- А. О. Ручка

Бібліографічний опис:

Антропологія соціальна і культурна / А. О. Ручка // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43061>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).